

**INSTYTUT
FILOZOFII
I SOCJOLOGII**
POLSKIEJ AKADEMII NAUK

Wydział Pedagogiczny Uniwersytetu Warszawskiego

Polskie Towarzystwo Fenomenologiczne

Instytut Filozofii i Socjologii Polskiej Akademii Nauk

oraz Uniwersytet Ignatianum w Krakowie

zapraszają do nadsyłania zgłoszeń na

**XXIV MIĘDZYNARODOWĄ KONFERENCJĘ POLSKIEGO TOWARZYSTWA
FENOMENOLOGICZNEGO**

Fenomen zła

Warszawa, Pałac Staszica, 27-29 listopada 2025 r.

Zło to kategoria obecna w dyskursie filozoficznym od zawsze, stanowiąc *pendant* dla dobra, i jest rozumiane bądź to jako jego przeciwieństwo, bądź to jako jego brak, bądź to nawet jako jego warunek. Wprowadzone przez Immanuela Kanta do filozofii nowożytnej pojęcie zakorzenionego w naturze ludzkiej zła radykalnego umożliwiło przekształcenie tradycyjnego pytania *unde malum?* w pytanie o to, co radykalnie złe. Obok zła jako problemu z obszaru ontologii, etyki, polityki lub estetyki, filozofia współczesna podjęła na nowo sokratejski problem relacji pomiędzy złem a wiedzą, wzbudziła niepokój, związany z tym, że - mówiąc słowami Zygmunta Baumana - „diaboliczne jest inteligentne”; dostrzegła więc dialektykę wpisaną w pojęcie „oświecenia”.

Jednocześnie można powiedzieć, że w filozofii nowoczesnej (w przeciwieństwie do współczesnej literatury), przede wszystkim pod wpływem filozofów podejrzeń, Fryderyka Nietzschego i Zygmunta Freuda, aż do II. poł. XX wieku, pojęcie zła ustąpiło miejsca innym, mniej powiązanim z tradycyjnymi konotacjami religijnymi: filozofia koncentrowała się na przemocy, wieszczyla upadek cywilizacji, zmierzch człowieka, zajmowała się popędem śmierci, etc. Pojęcie zła wydawało się już zbędne, aż do tragedii Auschwitz i Hiroshimy. W latach 60. XX wieku okazało się jednak ostatecznie, że filozofia pozbawiona pojęcia zła jest bezradna wobec tych wydarzeń. „Zło” do filozofii powróciło, między innymi za sprawą Hannah Arendt, i ukutego przez nią terminu „banalność zła”, mającego pokazywać płytkie podłoże fenomenu ekstremalnego, bezprecedensowego zła.

Organizatorzy konferencji przyjmują, podobnie jak Arendt w latach 60. XX wieku, że problem zła w III dekadzie wieku XXI jest paląco aktualny i że nie da się go zredukować do refleksji religijnej. Można natomiast ujmować go na rozmaite sposoby, próbować go opisać, uwzględniając bardziej lub mniej konkretne konteksty: nie tylko zło w ujęciu Arendt, ale również zło jako brak dobra, można interpretować jako uwikłane w ontologię, a tym samym w bycie, o czym pisali Martin Heidegger czy Emmanuel Levinas i Józef Tischner, lub jako zło epifaniczne opisane przez Cezarego Wodzińskiego. Okazuje się ono też dziurą w języku, przerwą między słowami, otchłanią, w które wpadają poszczególne słowa, przestając już zbliżać się do siebie i tworzyć sensy. Można przeciwstawić temu podejściu koncepcję zła Susan Neiman, która zakłada, że zła nie da się zdefiniować, ale zadaniem humanistyki pozostaje opis różnorodnych fenomenów zła, których, wbrew Wodzińskiemu, nie da się sprowadzić do jednego mianownika.

Filozofowie od Augustyna, przez Gottfrieda Wilhelma Leibniza do Georga Wilhelma Friedricha Hegla starali się bronić idei stwórcy świata, niemniej jednak od oświecenia przez Markiza de Sade'a po Nietzschego widzimy oddzielanie się koncepcji dobra naturalnego i moralnego. Wspomniana wyżej Neiman dochodzi do wniosku, że współczesność zdominowana została przez dwie filozoficzne postawy. Pierwsza z nich, od Jeana-Jacquesa Rousseau do Arendt, podkreśla, że moralność wymaga, abyśmy starali się uczynić zło inteligibilnym, uchwycić je w pojęcia, zajmując się jego przejawami; druga, od Woltera do Theodora Adorna, podkreśla, że nie tylko nie da się tego uczynić, ale też, z uwagi na moralność właśnie, nie należy tego robić.

Nasza współczesność, skomplikowana i wieloaspektowa, implikuje pytania o zło, dlatego chcielibyśmy zaproponować rozważenie go w rozmaitych kontekstach humanistycznych: filozoficznym, kulturoznawczym i pedagogicznym, podejmując problem dotyczący zarówno jego istoty, jak i przejawów. Fenomen zła okazuje się bowiem nieusuwalny z dyskursu filozoficznego i nieustająco przejawia się w zmieniających się historycznie i społecznie kontekstach, dając asumpt do rozmaitych fenomenologicznych opisów. Interesuje nas zatem przede wszystkim szeroko rozumiana perspektywa fenomenologiczna, perspektywa filozofii kultury, ale także perspektywa innych nauk społecznych i humanistycznych, ze szczególnym naciskiem na perspektywę pedagogiczną i kulturoznawczą, w szczególności związaną z filozofią edukacji (edukacja wobec zła i zło w edukacji).

Chcemy tu postawić pytania o to, jak dziś można o złu myśleć, jak można się z nim mierzyć, jak je przetrwać, być może o to, jak je pokonać, mimo że nieustająco, jak pisze w swoim najbardziej znanym poemacie Paul Celan „czarne mleko poranku pijemy je wieczór”...

Zgłaszanie referatów w języku angielskim, francuskim lub niemieckim:

Wszystkich zainteresowanych czynnym udziałem w konferencji prosimy o przysłanie zgłoszenia, zawierającego tytuł wystąpienia i abstrakt (maksymalnie 500 słów) do **30 września 2025** roku na adres ptfen@ifispan.edu.pl

Referaty będą wygłaszane WYŁĄCZNIE stacjonarnie, ale konferencja będzie transmitowana online.

Oplata konferencyjna:

I TERMIN: 15 października 2025: 500 zł, goście zagraniczni - 130 euro

Członkowie PTFen: 400 zł, 100 euro

Doktoranci: 350 zł, 80 euro

II TERMIN: 1 listopada 2025: 600 zł, goście zagraniczni – 150 euro

Członkowie PTFen: 500 zł, 130 euro

Doktoranci: 400 zł, 100 euro

POLSKIE TOWARZYSTWO FENOMENOLOGICZNE KRS: 0000116874 | NIP: 5252636579

00-330 Warszawa, ul. Nowy Świat 72 p. 233 REGON: 01559606000000

e-mail: ptfen@ifispan.edu.pl | <https://ptfen.org.pl> Nr konta: 80 2530 0008 2090 1040 4548 0001 (Nest Bank)